

Discussiebijeenkomst “Ontwerpkraft”, herdefinitie van de opgave.

Uitgaande van een beeld van Jolijn Valk, architect bij Urban Echoes en voorzitter van de BNA, de meest gedetailleerde opname die van de menselijke cel gemaakt is, wordt de schoonheid van structuren op alle mogelijke niveaus getoond.

- Tekst Jolijn Valk:

Bij het zien van deze afbeelding moest ik denken aan de ruimtelijke vraagstukken waar we als ontwerpers voor staan; de woningbouwopgave, de energietransitie, biodiversiteit, klimaat, circulariteit etc.

Je ziet hier de meest gedetailleerde afbeelding van een menselijke cel ooit gemaakt, wat je ook doet denken aan een futuristisch stedelijk netwerk. Eén menselijke microscopisch kleine cel is een structuur op zich waar weer eigen structuren en netwerken in kunnen zitten. Een oneindigheid van relaties en verbindingen.

De huidige vraagstukken in de ruimtelijke omgeving moeten we ook gaan beschouwen als opgaves die in onlosmakelijke en directe verbinding staan met de verschillende schaalniveaus. Ook de (op het eerste gezicht) onzichtbare schalen.

De ontwerpkraft van nu gaat voor mij over het verweven en verbinden van de verschillende (ontwerp)disciplines, landschappelijk, stedenbouwkundig en architectonisch.

De invloed, impact van een goed ontwerp, van ontwerpkraft heeft betrekking op alle schaalniveaus en is op alle schaalniveaus van bepaalde waarde.

In afwezigheid van Jolijn Vlak wordt de discussie geleid door Jacques Prins, bestuurslid A+A. De door de sprekers aangeleverde teksten zijn cursief gedrukt.

Deelnemers aan de discussie zijn:

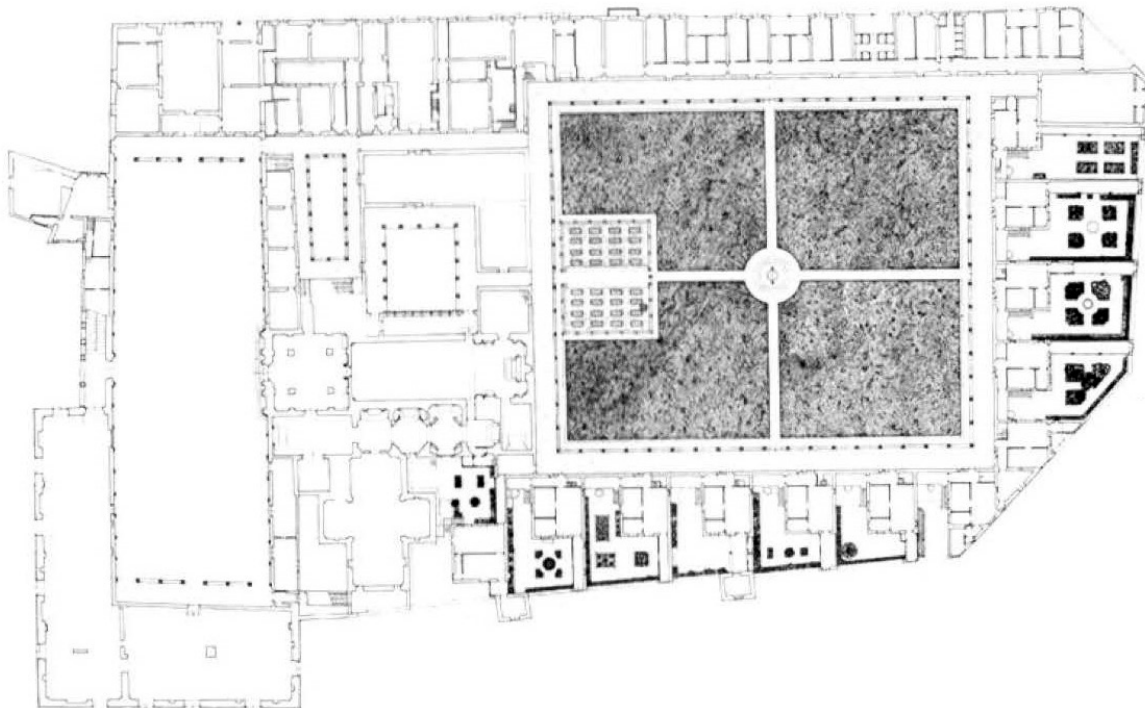
- Raoul Vleugels, Werkstatt Eindhoven. www.werkstatt.nu. **Lokale netwerken**
Winnaar jonge Maaskantprijs 2021.

Raoul Vleugels (1985) studeerde in 2011 cum laude af als architect aan de Technische Universiteit Eindhoven. Na gewerkt te hebben bij bureau's in binnen en buitenland, waaronder Peter Zumthor in Zwitserland en Happel Cornelisse Verhoeven, werkte hij als restauratie-architect bij Laugs Bouwmeesters in Maastricht. Hij doceert momenteel aan de TU Eindhoven. In ieder project ziet Werkstatt een eigen verhaal. Een gebouw kan mooi zijn, maar raakt gebruiker en gemeenschap pas écht als er betekenis uit spreekt; als het een verhaal vertelt en een positieve beleving oproept. Een gebouw beïnvloedt immers haar directe omgeving, gebruikers en burens, ecosysteem en het klimaat. Bewust van een verantwoordelijkheid zoeken we naar architectuur die eenvoud en elegantie uitdrukt. We leggen de nadruk op mooie afwerkingen, zichtbare (hout)constructies en een sterke detaillering. Architectuur vormt zo de achtergrond voor het alledaagse leven, met materialen die fraai verouderen en een leven lang meegaan. Werkstatt werkt daarbij veelal met natuurlijke bouwmaterialen, metalen en beton worden gezien als een luxe die met mate en zorgvuldig dienen te worden toegepast. De telefooncel van Caminada heeft een grote rol gespeeld in mijn kijk op architectuur en de rol van de architect. Caminada ontwierp de telefooncel als antwoord op een dorp dat in een neerwaartse spiraal zat. De mensen trokken weg en de lokale economie was niet houdbaar. Met de telefooncel laat Caminada zien aan zijn dorp dat er een wereld is buiten het dorp, en dat zij als het kleine Vrin daarmee verbonden zijn. Dat besef was het startpunt van een grote ontwikkeling voor Vrin. Caminada beseftte dat het belangrijk is als architect om geaard zijn in de plekken waar je werkt: een uitzondering tegenwoordig. Hij wist dat hij met kleine stappen vertrouwen moest opbouwen, een band moest aangaan met zijn gemeenschap. Daardoor vertrouwden mensen hem, waardoor hij radicalere ideeën ook kon doorvoeren, zoals een herziening van de lokale landbouw in zijn dorp. Hij schaalde die op

naar een meer rendabele tussenmaat, die nog steeds past in de lokale structuur en morfologie. Caminada is daarmee een zeer grote inspirator, omdat hij niet is terug te brengen tot simpele beschouwingen zoals: wij bouwen duurzaam, of wij bouwen sociaal, of inclusief etc.. Dat is ook wat wij met Werkstatt nastreven. Helaas worden wij nog vaak gezien als 'duurzame' of 'bio based' ontwerpers, terwijl dat helemaal niet een doel op zich is. Het komt vanuit een gelijk besef als dat van Caminada, dat de architect een grote verantwoordelijkheid draagt. De telefooncel is daar opnieuw een mooi voorbeeld van. Het is gemaakt van lokaal materiaal (hout/strickbau), maar dat is zo extreem evident dat het ook ontzettend comfortabel voelt. 'Vreemde' materialen zoals zink en metaal spelen een rol als ornament, waar het kleine gootje in de vloer een mooi voorbeeld van is. Niks is vanzelfsprekend, alles is gedaan met een gepaste bescheidenheid.

- Ard Hoksbergen, Amsterdam. www.ardhoksbergen.nl **Collectiviteit**
Abe Bonnemaprijs voor jonge architecten

Ard Hoksbergen (Rotterdam, 1981) studeerde architectuur aan de Academie van Bouwkunst in Amsterdam. Met zijn afstudeerproject 'De Kartoize van Tubbergen' won hij in 2012 de Archiprix, waarna hij zich als zelfstandig architect vestigde. Sindsdien werkt hij in wisselende samenwerkingen aan diverse projecten, met een focus op middelgrote woningbouwprojecten en scholenbouw. De integrale ontwerpen van Studio Ard Hoksbergen zijn eigentijds en tegelijkertijd tijdloos. Ze kenmerken zich door eenvoud en vakmanschap, en laten ruimte voor het onbekende en daarmee voor de toekomst. Ontwerpen worden in een klein hecht team ontwikkeld en uitgewerkt. Er wordt nauw samengewerkt met mensen die hun kennis willen inzetten om te werken aan vernieuwende oplossingen. Studio Ard Hoksbergen is gevestigd in de monumentale Hendrick De Keijzerschool in Amsterdam West.

Dit is de plattegrond van een kartoizerklooster in Galluzzo, een dorpje bij Florence. Ik was er afgelopen zomer. Ik studeerde in 2011 af op een ontwerp voor een klooster, en als gebouwtype inspireren dit soort plannen mij nog altijd. Ik kan er uren naar kijken.

Le Corbusier verbleef in 1907 in dit klooster als 30-jarige student, tijdens een studiereis door Italië. Hij refereerde ernaar in zijn toespraak bij de opening van de Unité d'Habitation. Hij werd gegrepen door de opzet ervan, die uitgaat van solitair leven in een community. De monniken leven de hele dag alleen in hun cel, maar vormen tegelijkertijd een hechte gemeenschap, waarbij ze op gezette tijden gebruik maken van collectieve ruimten. De wisselwerking tussen afzondering en gemeenschap inspireerde Le Corbusier in zijn ontwerpen voor o.a. de Immeuble Villas en Ville Radieuse. Voor hem was de opzet

van het klooster een prototype dat uitgaat van een principe om het leven in grote massa's te structureren.

En daar ligt voor mij de link naar het heden. Hoe kunnen we humaan verdichten in almaar groeiende steden, waar maatschappelijke problemen zoals individualisering en vereenzaming steeds groter worden? Dit vraagstuk biedt een kans om op een andere manier met elkaar samen te leven. En soms moet je daarvoor terug in de geschiedenis, in dit geval 680 jaar.

- Anne Dessing, Studio Anne Dessing www.annedessing.nl **Samenwerken**
ARC19 young talent Award

Anne Dessing is een architect gevestigd in Amsterdam. Sinds haar afstuderen aan de Academie van Bouwkunst in Amsterdam in 2012 ontving ze beurzen van o.a. het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en het Prins Bernhard Cultuurfonds. Haar praktijk, Studio Anne Dessing, opereert op het snijvlak van kunst en architectuur. Ze onderzoekt architectuur door middel van tentoonstellingen, installaties, tekeningen, maquettes, interieurs en (tijdelijke) gebouwen. Dessing doceert aan de Academie van Bouwkunst in Amsterdam en Rotterdam, de Rietveld Academie, TU Delft en was de Douglas A. Garofalo Fellow van 2018-19 aan de University of Illinois in Chicago.

Tijdens haar studie heeft Anne werkervaring opgedaan bij gerenommeerde architectenbureaus. Na haar afstuderen richtte ze haar praktijk op, zonder vastomlijnd plan. Haar werk is de afgelopen jaren steeds meer multidisciplinair geworden. In haar eerste projecten zocht ze samenwerkingen met beeldend kunstenaars. Deze projecten waren waardevol voor haar, omdat beide partijen konden profiteren van elkaars kennis en kunde.

Anne houdt van tekenen. Ze is steeds meer geïnteresseerd geraakt in de architectuur tekening. De tekening interesseert haar zowel theoretisch als artistiek. In 2012 werd ze gevraagd een visueel essay

te maken voor het tijdschrift OASE over een reeks architectuurtentoonstellingen in de lage landen. Verschillende opdrachten voor architectonische tekeningen volgden en werden gepubliceerd. Het architectonisch tekenen vormt nu de basis van haar praktijk. Vaak dient de tekening ook als onderzoeksmedium om bestaande systemen in de architectuur of samenleving te begrijpen. Zoals een van haar laatste projecten, een onderzoek en tentoonstelling in ArkDes, waarin wordt onderzocht waar het ijzer dat uit een berg in Zweden wordt gewonnen uiteindelijk terechtkomt. Het project Global Kiruna, in samenwerking met Michiel van Iersel en Iwan Baan, bestaat onder meer uit zeven tekeningen die de nieuwe plaats van het Zweedse ijzer in zijn fysieke, sociale en politieke context aangeven. Criticus Kim West schreef over dit project: "Tegenwoordig kan architectuur ook de naam zijn van een kritische onderzoekspraktijk die de krachtige representatieve technieken van de discipline gebruikt als hulpmiddelen om samenlevingen te begrijpen als complexe esthetische systemen - waar esthetiek in brede zin wordt opgevat, als de configuratie van verstandige werelden."

In plaats van toe te werken naar steeds grotere opdrachten door als jonge architect te beginnen met kleine verbouwingen, heeft Anne ervoor gekozen om eerst via onderzoek, educatie en experimenten tot haar eigen taal op het gebied van architectuur te komen. Toen het Sandberg Instituut (een kunstacademie in Amsterdam) haar vroeg om een nieuw ontwerp voor de school te maken, was dat een mooie kans om haar taal en ideeën te implementeren. Haar doel voor de komende jaren is om meer van dit soort grotere en complexere opdrachten te bemachtigen. Daarbij staat ze open voor samenwerkingen met andere architecten waarbij het haar rol kan zijn om te focussen op bijvoorbeeld een specifiek bouwdeel, een ruimtelijk ontwerp of een materiaalexperiment. De jury van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie schreef onlangs over haar dat ze een bewezen en voorbeeld stellende praktijk heeft en een bijzondere positie in het veld inneemt. Volgens de jury heeft Anne Delsing consequent gewerkt aan kwaliteit in haar werk, heeft ze naam gemaakt en zijn haar projecten aantoonbaar van betekenis voor de ontwikkeling van het vakgebied.

Anne heeft haar praktijk tot nu toe altijd gecombineerd met lesgeven. In het studiejaar 2018-'19 was ze de Douglas A. Garofalo fellow aan de University Illinois Chicago. Het jaar stond in het teken van autonome onderzoeks- en onderwijsstudio's en seminars gerelateerd aan haar onderzoeksonderwerp. In dit jaar werd het voor Anne duidelijker dat ze verder wil bouwen aan een hybride loopbaan waarin onderwijs, onderzoek, ontwerpen en bouwen worden gecombineerd.

Haar ambities zijn om meer complexe architectuurprojecten te realiseren op basis van (academisch) onderzoek. Ze gelooft in de variëteit en combinatie van beide. De extraverte activiteiten voeden de introverte activiteiten en vice versa. Verder wil Anne graag haar samenwerkingen uitbreiden, waarbij het streven is dat voor elke opdracht, of het nu gaat om een onderzoek, een ontwerpstudio of een project, een team van mensen en/of instituten bij elkaar wordt gezocht die elkaar inspireren en aanvullen.

In 2018 en 2019 woonde ik in Chicago. Als afsluiting van deze periode ben ik op een roadtrip langs de Mississippi-rivier gereisd. De rivier bepaalde de richting van onze reis. We gingen van Noord naar Zuid. Tijdens deze reis waren we getuige van de verwoesting veroorzaakt door de langsturende overstromingen van de rivier sinds de Grote Vloed van 1927. In de wetenschap dat deze overstromingen alleen maar heviger en frequenter zullen worden, realiseerden we ons dat als we willen kunnen leven met de effecten van klimaatverandering we zullen moeten gaan plannen en ontwerpen, niet voor een situatie van droogte en stabiliteit, maar voor extreme weersomstandigheden en wisselvalligheid. Voor deze verschuiving staat de representatie van het landschap centraal.

We kunnen inspiratie opdoen in het verleden. Harold Fisk, een cartograaf voor het Army Corps of Engineers, erkende dat de Mississippi een levend, veranderend ecosysteem was. In zijn rapport uit 1944, "Geological Investigation of the Alluvial Valley of the Lower Mississippi River", ontwikkelde Fisk een reeks kaarten die niet alleen de huidige locatie van de rivier documenteren, maar ook rekening houden met de stroming in de loop van de tijd, waarbij de rivier over de aarde kronkelt.

In Amerika leerde ik ook de landschapsarchitecten Anuradha Mathur en Dilip da Cunha kennen. Zij begonnen de Lower Mississippi te bestuderen na de overstromingen van 1993, waarbij ze de fysieke ongrijpbaarheid ervan contrasteerden met menselijke pogingen om het ten onrechte in te kaderen en fysiek te beperken als een rivier. In hun boek "Mississippi Floods - Designing a Shifting Landscape"

zetten ze vraagtekens bij het tekenen van twee lijnen op een kaart om een rivier af te bakenen. Volgens hen reduceert deze antropocentrische benadering een natuurverschijnsel, gevormd door zijn eigen natuurlijke processen, tot een geconstrueerd en oncontroleerbaar systeem van dijken en sluisen. Ze hekelen deze kunstmatige kloof tussen land en water en stellen dat we moeten beginnen met ontwerpen voor wat zij een onvoorspelbare staat van 'alomtegenwoordige nattigheid' noemen.

- David Kloet, Karres & Brands www.karresenbrands.nl **Natuurlijke condities**

In het voorstel wordt een nieuw perspectief op de ruimtelijke ordening van Nederland in 2070 verkend. Waarbij de verbondenheid met de natuurlijke condities uitgangspunt zijn voor de transformatie mogelijkheden van stad en landschap. Een aanpak waarin ruimte wordt gegeven

ruimte aan natuurlijke processen en logica. Dit betekent nieuwe vormen van landbouw passend bij de natuurlijke condities, robuuste eenheden natuur, opwekking van energie daar waar de wind het meeste waait en de zon het meeste schijnt, en op lange termijn een verplaatsing van het economische en demografische hart uit het afvoerputje van het land naar de hoger gelegen zandgronden. Om deze duurzame omgang met het landschap te consolideren is een nieuwe bestuurlijke logica nodig, één die niet gebaseerd is op administratieve en sectorale logica, maar op de verbondenheid met de ondergrond. In plaats van de huidige situatie waarin vijf ministeries die elk verantwoordelijk zijn voor een specifiek onderdeel van het landschap, wordt een nieuw bestuurlijk systeem van zeven nieuwe landstroken geïntroduceerd met elk een eigen karakter en elk een eigen kracht, gebaseerd op natuurlijke condities.

Drie jonge bureaus en één landschapsarchitect bij een groter bureau. Een goede samenstelling om aan de hand van de stand van hun praktijk te zien waar zij tegenaan lopen. Bij Raoul ligt de inspiratie bij Gion Caminada, die in het Zwitserse dorp Vrins diverse gebouwen heeft gerealiseerd, maar waar een door hem in hout ontworpen telefooncel staat voor de start van een revitalisatie van een sociale gemeenschap. Met kleine stapjes, geworteld in die gemeenschap.

Ard is geïnspireerd door het Kartuizerklooster in Galluzzo, bij Florence, dat hij ook als model ziet voor een hedendaagse woonvorm waar ook de gemeenschappelijkheid een steeds belangrijker thema is, mede door de steeds kleiner wordende woninggrootte.

Anne liet een tekening van de benedenloop van de Mississippi in de Verenigde Staten zien. De zeer analytische tekening laat de fluiditeit van deze rivier in de loop van de tijd zien. Geen vaste bedding, maar een voortdurend wisselende loop van de rivier.

David Kloet kijkt naar de mogelijke ordening van Nederland over ca 50 jaar waarbij uitgegaan wordt van het “meebewegen” met de veranderende natuurlijke condities en het andere bestuurlijke systeem dat hierbij nodig is.

De meeste architecten kijken aan tegen de manier waarop ze zouden willen doorgroeien.

Succesvolle starters die voor een volgende stap in hun loopbaan staan.

Circulariteit en energieneutraliteit zijn twee kernbegrippen die de bouwopgave voor de komende periode zullen bepalen. Hoe wil men, in het licht van de ook kwantitatieve opgave (1 miljoen nieuwe woningen) ervoor zorgen dat men ook bij het doorgroeien relevant blijft en tegelijk aan de eigen principes trouw blijft. Raoul verwoordt dit dilemma het duidelijkst door heel open te zijn over de discussies die binnen zijn bureau gevoerd worden. Een mogelijke verbinding met andere bureaus wordt niet uitgesloten en Anne Delsing is daarover het meest uitgesproken, zij zoekt actief naar manieren van samenwerking.